

Εφηβεία, Μουσική και Εκπαίδευση

Ξανθούλα Παπαπαναγιώτου

Στην παρούσα εργασία τίθενται ορισμένα ζητήματα που αφορούν τη σημασία που έχει η μουσική στη ζωή των εφήβων μέσα και έξω από το σχολείο. Η προσέγγιση επιχειρείται από το χώρο της κοινωνιολογίας και κυρίως της κοινωνικής ψυχολογίας. Παρουσιάζονται σχετικές έρευνες και διατυπώνονται προτάσεις για έρευνα στον ελληνικό χώρο της δευτεροβάθμιας μουσικής εκπαίδευσης, όπως και προβληματισμοί που αφορούν τη διδασκαλία της μουσικής στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

1. Εισαγωγή

Θα επιχειρήσω την εισαγωγή σ' αυτήν την εργασία με την έκφραση μιας διαπίστωσης που σε καμία περίπτωση δεν είναι ούτε πρωτότυπη ούτε αποκλειστικά επιστημονική: η μουσική, περισσότερο σήμερα από ποτέ, έχει σημαντική παρουσία στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων, τουλάχιστον στις κοινωνίες του δυτικού πολιτισμού. Αυτό οφείλεται εν μέρει στο γεγονός ότι οι καταστάσεις στις οποίες ο ακροατής έρχεται, έστω και ακούσια, σε επαφή μαζί της είναι πολλές: η μουσική είναι παρούσα σε όλους σχεδόν τους δημόσιους χώρους, ενώ δεν απουσιάζει από την τηλεόραση, ούτε από τον κινηματογράφο. Από την άλλη πλευρά όμως, η καλπάζουσα εξέλιξη της τεχνολογίας και οι σχετικά προσιτές τιμές μηχανημάτων αναπαραγωγής ήχου, τηλεόρασης, video και ηλεκτρονικού υπολογιστή, επιτρέπουν την εκούσια ακρόαση και την επιλογή τόσο του είδους της μουσικής όσο και της χρονικής στιγμής και διάρκειας της ακρόασης.

Μία συνέπεια της σημαντικής αυτής παρουσίας της μουσικής στην καθημερινή ζωή είναι ότι οι ακροατές τη "χρησιμοποιούν" για διαφορετικούς λόγους: για παράδειγμα, η μουσική χρησιμοποιείται για χαλάρωση, για εκτόνωση, για απομόνωση, για κοινωνικοποίηση, για αλλαγή συναισθηματικής κατάστασης (Hargreaves & North 1999). Ωστόσο, ιδιαίτερα σημαντική, στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, είναι η περίπτωση χρήσης της μουσικής ως ενός τρόπου έκφρασης της ταυτότητας των ακροατών.

Είναι γεγονός ότι τα αγαθά του πολιτισμού που καταναλώνουμε, όπως οι κινηματογραφικές ταινίες που βλέπουμε, τα βιβλία που διαβάζουμε, τα φαγητά που τρώμε, τα ρούχα που επιλέγουμε να φορέσουμε και, γενικά, οι λιγότερο ή περισσότερο σημαντικές επιλογές αγαθών, ακόμη και όταν γίνονται για προσωπική ικανοποίηση, εν μέρει αποκαλύπτουν και ποιοί είμαστε. Παρομοίως,

οι μουσικές που επιλέγουμε να ακούσουμε αποκαλύπτουν αρκετά στοιχεία για το μορφωτικό ή οικονομικό μας επίπεδο, την ηλικία μας, την καταγωγή μας, το φύλο μας και αντικατοπτρίζουν ένα γενικότερο σύστημα αξιών και στάσεων που αναπτύσσεται κατά τη διάρκεια της κοινωνικοποίησής μας. Σαν αποτέλεσμα, πολλοί άνθρωποι από διαφορετικές κοινωνικές ομάδες δηλώνουν τις μουσικές ακουστικές προτιμήσεις τους ή την ενασχόλησή τους σε σχέση με τη μουσική (π.χ. μου αρέσει η κέλτικη μουσική, είμαι μέλος ροκ συγκροτήματος, σπουδάζω βιολοντσέλο, κ.ά.), αποκαλύπτουν δηλαδή τη *μουσική ταυτότητά* τους, με σκοπό να δηλώσουν με ποιά κοινωνική ομάδα ταυτίζονται ή/και από ποιές ομάδες επιθυμούν να διαφοροποιηθούν. Οι παραπάνω απόψεις απηγούν το έργο αρκετών κοινωνιολόγων και, κατά την άποψή μου, ίσως περισσότερο έντονα, το έργο του Bourdieu (Bourdieu 1990, 1991) και ιδιαίτερα στο βιβλίο του "La Distinction" (Bourdieu 1984).

2. Εφηβεία και μουσική ταυτότητα

Μεταξύ των διαφόρων κοινωνικών ομάδων οι έφηβοι φαίνεται να χρησιμοποιούν ιδιαίτερα τη μουσική τους ταυτότητα στο πλαίσιο μιας γενικότερης ανάγκης κατανόησης του εαυτού τους και των άλλων, όπως και διαμόρφωσης της προσωπικής τους εικόνας που χαρακτηρίζει την περίοδο της εφηβείας (Harter 1999). Υπό αυτή την έννοια, η μουσική, και ιδιαίτερα η μουσική που απευθύνεται στο νεανικό κοινό ("ποπ", "ροκ", κ.ά.), αποκτά συμβολικές χρήσεις. Πιο συγκεκριμένα, οι νέοι προβάλλουν τις μουσικές τους προτιμήσεις, για να δηλώσουν ωριμότητα και συναισθηματική ανεξαρτησία από τους γονείς τους (Hall & Whannel 1990, Lull 1992), διαφοροποίηση από άλλους συνομηλίκους τους (Palmonari et al. 1990) και, γενικότερα, για να δηλώσουν την ομάδα με την οποία ταυτίζονται. Ο αμερικανός κοινωνιολόγος Herbert Gans υποστηρίζει ότι: "οι νέοι αποτελούν τους βασικούς φορείς ανανέωσης, τουλάχιστον σε κάθε κοινωνία που αλλάζει: ακόμη κι αν δεν εφευρίσκουν νέα αντικείμενα πολιτισμού, συρρέουν προς αυτά, εν μέρει για να εκφράσουν το διαχωρισμό τους από άλλες ηλικιακές ομάδες και τη δική τους συνοχή ως ηλικιακή ομάδα..." (1974:70)¹. Τέλος, ο Frith (1983), σε έρευνα των μουσικών ενδιαφερόντων μαθητών στη Βρετανία, αναφέρει χαρακτηριστικά ότι οι δεκαεξάχρονοι μαθητές στις συνεντεύξεις τους χρησιμοποιούσαν τις μουσικές τους προτιμήσεις σαν μία "κονκάρδα" (badge) η οποία δήλωνε ανεξαρτησία και διαφοροποίηση από άλλες ομάδες συνομηλίκων.

1. Στο πρωτότυπο αναφέρεται: "Young people are the main carriers of innovation, at least in every changing society; and if they do not invent new cultural items, they flock to them, partly to express their separation from other age groups and their cohesion as an age group...". (μετάφραση από τη συγγραφέα)

2.1 Συμμόρφωση προς τις επιταγές της ομάδας

Ως συνέπεια των παραπάνω, οι έφηβοι φαίνεται πως υπόκεινται σε ένα είδος πίεσης από τους συνομηλίκους τους και σε μία ανάγκη να συμμορφωθούν, όσον αφορά τις μουσικές τους ενασχολήσεις και προτιμήσεις, προς τα αισθητικά πρότυπα της ομάδας στην οποία ανήκουν ή με την οποία επιθυμούν να ταυτιστούν. Ο Frith (1983), στην έρευνα που αναφέρθηκε και στην προηγούμενη ενότητα, αποκαλύπτει επίσης πως οι δεκαεξάχρονοι έφηβοι δήλωσαν ότι οι φίλιες τους βασίζονταν στις *κοινές μουσικές προτιμήσεις τους* (η έμφαση δική μου). Οι Zillmann και Gan συμφωνούν με αυτή την άποψη, αλλά προσθέτουν ότι οι έφηβοι υπόκεινται σε πίεση η οποία δεν προέρχεται αποκλειστικά και μόνον από τους συνομηλίκους που γνωρίζουν προσωπικά. Πέρα από τις γνωστές τους παρέες, υπάρχουν και οι "υποθετικές" ομάδες συνομηλίκων, οι οποίες, ακόμη κι αν δεν είναι γνώριμες, γίνονται υπαρκτές μέσω της ψυχολογικής πίεσης που ασκούν, επηρεάζοντας, τελικά, τη συμπεριφορά του εφήβου (Zillmann & Gan 1997:172).

Η τάση των εφήβων να υπακούουν στα μουσικά πρότυπα της ηλικιακής ομάδας τους έχει αποδειχτεί από αρκετές εμπειρικές έρευνες (Alpert 1982, Boyle et al. 1981, Crowther 1985, Fathi & Heath 1974, Finnäs 1987, Finnäs 1989a, Inglefield 1972). Μεταξύ αυτών ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι έρευνες του Finnäs σε ομάδες μαθητών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στη Φινλανδία. Στην πρώτη έρευνα (1987) ο Finnäs ζήτησε από 302 μαθητές ηλικίας 15-16 ετών να δηλώσουν σε κλίμακες επτά σημείων το βαθμό προτίμησής τους για διαφορετικά είδη μουσικής ("ροκ", "ποπ", "κλασική", "φολκλορική και χορευτική του παλιού καιρού", "τζαζ" και "θρησκευτική"), όπως και για διαφορετικές περιγραφές μουσικής (π.χ. "ήσυχη", "σοβαρή", "επαναστατική", "μουσική που παίζεται δυνατά", "παραδοσιακή" κ.ά.). Ο ερευνητής ζήτησε επίσης από τους μαθητές να εκτιμήσουν και να δηλώσουν με τον ίδιο τρόπο και το βαθμό προτίμησης των συμμαθητών τους για τις ίδιες κατηγορίες μουσικής. Οι συγκρίσεις μεταξύ των προτιμήσεων που δήλωσαν οι ίδιοι οι μαθητές για τον εαυτό τους και των εκτιμήσεων των συμμαθητών τους αποκάλυψαν ότι οι μαθητές υπερέτιμησαν τις προτιμήσεις των συμμαθητών τους για τα "σκληρά" είδη μουσικής, ενώ υποτίμησαν τις προτιμήσεις τους για τα "ήσυχα", "παραδοσιακά" και "σοβαρά" είδη. Με άλλα λόγια, οι μαθητές στις εκτιμήσεις τους έδειξαν να πιστεύουν ότι, σε σχέση με άλλα είδη μουσικής, οι συμμαθητές τους προτιμούν τη μουσική που απευθύνεται στο νεανικό κοινό σε μεγαλύτερο βαθμό απ' ό,τι συμβαίνει στην πραγματικότητα.

Σε επανάληψη της ίδιας έρευνας, ο Finnäs ζήτησε από 359 μαθητές ηλικίας 12-13 ετών να κάνουν ξεχωριστές εκτιμήσεις για τις μουσικές προτιμήσεις τριών διαφορετικών ομάδων: α) των συνομηλίκων φίλων τους, β) των συμμαθητών

τους και γ) μιας μεγαλύτερης ανώνυμης ομάδας που περιελάμβανε όλους τους Φινλανδούς συνομηλίκους τους. Σε συμφωνία με την προηγούμενη έρευνα, τα αποτελέσματα έδειξαν και πάλι πως οι μαθητές υποτιμούσαν τις προτιμήσεις των άλλων συνομηλίκων για τα "σοβαρά" και "ήσυχα" είδη μουσικής, ενώ υπερτιμούσαν τις προτιμήσεις τους για τα "σκληρά" είδη. Επιπλέον, οι εκτιμήσεις τους απομακρύνονταν περισσότερο από την πραγματικότητα όσο η ομάδα συνομηλίκων έτεινε προς ένα μεγαλύτερο αριθμό ανώνυμων εφήβων. Σε μία μεταγενέστερη έρευνα ο Finnäs (1989a) ζήτησε από μαθητές ηλικίας 12-14 ετών να κατατάξουν μία φορά ιδιαιτέρως και μία φορά μπροστά στους συμμαθητές τους την προτίμησή τους για την "κλασική", τη "φολκλορική" και τη "ροκ" μουσική. Παρά το ότι η μουσική "ροκ" ήταν πρώτη και στις δύο κατατάξεις, η σύγκριση των απαντήσεων αποκάλυψε ότι οι μαθητές εκδήλωσαν μεγαλύτερη προτίμηση προς την "κλασική" και τη "φολκλορική" μουσική, όταν ερωτήθηκαν ιδιαιτέρως, από ό,τι, όταν ερωτήθηκαν δημοσίως. Επιπλέον, μαθητές που στις κρυφές απαντήσεις τους κατέταξαν την "κλασική" και τη "φολκλορική" μουσική ψηλότερα από τη "ροκ", όταν ερωτήθηκαν μπροστά στους συμμαθητές τους, κατέταξαν το "ροκ" ψηλότερα από τα άλλα είδη.

Τα συμπεράσματα των παραπάνω ερευνών δείχνουν ότι οι έφηβοι έχουν την τάση να ακολουθούν τα μουσικά πρότυπα των συνομηλίκων τους, ακόμη και αν αυτά βασίζονται σε λανθασμένες εκτιμήσεις. Οι Zillmann και Gan (1997), κατόπιν επισκόπησης μεγάλου αριθμού ερευνών του εφηβικού κοινού, καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι οι έφηβοι, εντασσόμενοι στο κοινό ενός συγκεκριμένου μουσικού είδους, ικανοποιούν δύο σημαντικές ανάγκες: η πρώτη αφορά στη συναισθηματική ικανοποίηση που αντλούν με το να ανήκουν σε μια ομάδα και να ταυτίζονται με μία "ελίτ", ενώ η δεύτερη αφορά στο συναίσθημα ανωτερότητας που προκύπτει από τη διαφοροποίηση από άλλες ομάδες συνομηλίκων.

2.2 Μουσική και κοινωνική ταυτότητα

Σε συμφωνία με την παραπάνω θέση των Zillmann και Gan, σύγχρονοι ερευνητές (δες North et al. 2002) υποστηρίζουν ότι η σχέση ανάμεσα στις μουσικές προτιμήσεις και τη συμπεριφορά των εφήβων, μπορεί να διερευνηθεί περαιτέρω υπό το πρίσμα της "θεωρίας της κοινωνικής ταυτότητας" (*social identity theory*). Η θεωρία αυτή βασίζεται στην υπόθεση ότι η αυτο-εικόνα ενός ατόμου προσδιορίζεται σημαντικά μέσω της συμμετοχής του σε μια κοινωνική ομάδα (δες Tajfel 1978). Τα άτομα που τοποθετούν τον εαυτό τους σε μια συγκεκριμένη ομάδα, αυτόματα εκτιμούν περισσότερο τα υπόλοιπα μέλη της (*in-group*), ενώ αποδίδουν μικρότερη αξία σε όσους δεν είναι μέλη (*out-group*). Αποδίδοντας περισσότερα θετικά χαρακτηριστικά στα μέλη της ομάδας τους και

διαφοροποιούμενα από τα μη-μέλη (στα οποία αποδίδουν περισσότερα αρνητικά χαρακτηριστικά), τα άτομα αυτά βελτιώνουν την αυτοεκτίμησή τους και την εικόνα που έχουν για τον εαυτό τους. Ταυτόχρονα, προσαρμόζουν τη συμπεριφορά τους έτσι ώστε να δέχονται θετικές κρίσεις από τα υπόλοιπα μέλη.

Ομάδα ερευνητών στο χώρο της κοινωνικής ψυχολογίας της μουσικής επιχείρησε να ακολουθήσει τη θεωρία αυτή σε έρευνα σχετική με τις μουσικές προτιμήσεις των εφήβων (για αναλυτική συζήτηση δεξ Tarrant et al. 2002). Σε μία πρώτη έρευνα (Tarrant et al. 2001a) 124 έφηβοι ηλικίας 14-15 ετών συμπλήρωσαν αρχικά ένα ερωτηματολόγιο αυτοεκτίμησης και στη συνέχεια τους ζητήθηκε να κάνουν διαφορετικού τύπου συγκρίσεις μεταξύ των μαθητών του σχολείου τους (ομάδα στην οποία είναι μέλη) και συνομηλίκων μαθητών άλλων σχολείων (ομάδα στην οποία δεν είναι μέλη). Σε μια πιλοτική μελέτη, που προηγήθηκε της κυρίως έρευνας, ένας μικρότερος αριθμός μαθητών κατέταξε διάφορα είδη μουσικής σε δύο κατηγορίες: μουσική που τους αρέσει και μουσική που δεν τους αρέσει. Επιπλέον, τους ζητήθηκε να κατατάξουν τους οπαδούς των δύο κατηγοριών μουσικής σε κλίμακες προσωπικότητας. Η ανάλυση αυτών των στοιχείων έδειξε ότι οι ερωτηθέντες απέδωσαν "αρνητικά" χαρακτηριστικά στους οπαδούς της μουσικής που δεν τους άρεσε (π.χ. "βαρετός", "σνομπ") και "θετικά" χαρακτηριστικά στους οπαδούς της μουσικής που τους άρεσε (π.χ. "δημοφιλής", "μοντέρνος", κ.ά.). Στην κυρίως έρευνα, ζητήθηκε από τους μαθητές να εκτιμήσουν τις μουσικές προτιμήσεις: α) των μαθητών του σχολείου τους και β) των συνομηλίκων τους από άλλα σχολεία. Συγκεκριμένα, οι μαθητές έδωσαν εκτιμήσεις για το βαθμό αρέσκειας/δυσαρέσκειας των συμμαθητών τους προς έξι είδη μουσικής ("indie", "χορευτική", "ποπ", "κλασική", "τζαζ" και "heavy metal"), ορισμένα από τα οποία στην πιλοτική έρευνα είχαν χαρακτηριστεί ότι τους αρέσουν (π.χ. "indie") και άλλα ότι δεν τους αρέσουν (π.χ. "κλασική"). Τα αποτελέσματα επιβεβαίωσαν την αρχική υπόθεση των ερευνητών: οι μαθητές στις εκτιμήσεις τους απέδωσαν μεγαλύτερο βαθμό αρέσκειας προς τα "αρεστά" είδη μουσικής στα μέλη της δικής τους ομάδας και, αντίστροφα, μεγαλύτερο βαθμό αρέσκειας προς τα "μη αρεστά" είδη μουσικής στους συμμαθητές από άλλα σχολεία.

Σε μια δεύτερη έρευνα του Tarrant και των συνεργατών του (Tarrant et al. 2001b), ακολουθήθηκε η ίδια μέθοδος με τη διαφορά ότι οι μουσικές προτιμήσεις τοποθετήθηκαν σε ένα γενικότερο πλαίσιο που περιελάμβανε και άλλες ασχολίες και ενδιαφέροντα από την καθημερινή ζωή των εφήβων. Αρχικά, από τους 149 εφήβους που συμμετείχαν στην έρευνα ζητήθηκε να κατατάξουν διαφορετικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας, ενδιαφέροντα, δραστηριότητες και είδη μουσικής με δύο τρόπους: α) σύμφωνα με το πόσο επιθυμητά και σημαντικά πιστεύουν ότι είναι τα χαρακτηριστικά αυτά στη δική τους ομάδα συνομηλίκων και β) κατά πόσο το καθένα από αυτά τα

χαρακτηριστικά περιγράφει σωστά τα μέλη της ομάδας τους, και τους συνομηλίκους άλλων ομάδων στις οποίες δεν είναι μέλη. Μ' αυτόν τον τρόπο σχηματίστηκαν δύο κατηγορίες: η μία περιελάμβανε τα χαρακτηριστικά που αξιολογήθηκαν θετικά (μεταξύ των πρώτων: "είμαι αστείος", "φοράω μοντέρνα ρούχα", "μου αρέσει να παρακολουθώ κωμικά προγράμματα και ταινίες", "είμαι δημοφιλής στους άλλους", "ακούω ποπ μουσική", κ.ά.) και η άλλη χαρακτηριστικά που αξιολογήθηκαν αρνητικά (μεταξύ των πρώτων σε αρνητική τιμή: "μου αρέσει να ακούω 'country and western'", "μου αρέσει να ακούω 'κλασική'", "είμαι βαρετός", "μου αρέσει να ακούω 'τζαζ'", "μου αρέσει να διαβάζω σχολικά βιβλία", κ.ά.). Τα αποτελέσματα ήταν στα αναμενόμενα πλαίσια: οι έφηβοι απέδωσαν "θετικά" χαρακτηριστικά σε μεγαλύτερο βαθμό στα μέλη της δικής τους ομάδας και σε μικρότερο βαθμό στα μέλη άλλων ομάδων. Αντίστροφα, απέδωσαν "αρνητικά" γνωρίσματα σε μεγαλύτερο βαθμό στα μέλη των άλλων ομάδων και σε μικρότερο βαθμό στα μέλη της ομάδας τους. Οι ερευνητές θεωρούν σημαντικό το γεγονός ότι: α) οι διαφορές απόδοσης των χαρακτηριστικών αυτών στα μέλη των δύο ομάδων ήταν μεγαλύτερες για τα χαρακτηριστικά που ήταν ψηλότερα στην κατάταξη των "θετικών" ή "αρνητικών" (όσο πιο ψηλά στην κατάταξη των "θετικών" ήταν ένα χαρακτηριστικό, τόσο μεγαλύτερη ήταν η διαφορά απόδοσής του στα μέλη και στα μη-μέλη, και αντίστροφα) και β) ανάμεσα στα σημαντικότερα χαρακτηριστικά περιγραφής των μελών των ομάδων ήταν οι μουσικές προτιμήσεις τους.

Τα αποτελέσματα των δύο ερευνών που παρουσιάστηκαν πιο πάνω θεωρήθηκαν από τους ερευνητές ότι συνάδουν με τη θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας από την άποψη ότι οι έφηβοι βελτιώνουν την αυτοεκτίμησή τους με το να αποδίδουν θετική αξία στις μουσικές προτιμήσεις των μελών της ομάδας στην οποία ανήκουν και αρνητική αξία στις μουσικές προτιμήσεις των ομάδων των οποίων δεν είναι μέλη. Επιπροσθέτως, τα αποτελέσματα αποδεικνύουν ότι η μουσική, και πιο συγκεκριμένα η αρέσκεια στην ακρόαση ειδών μουσικής που απευθύνονται στους νέους, παίζει κυρίαρχο ρόλο στη διαμόρφωση της ταυτότητας των εφήβων.

3. Η μουσική στον ελεύθερο χρόνο και στο σχολείο: οι απόψεις των εφήβων

Τα παραπάνω συμπεράσματα υποστηρίζονται περαιτέρω από μία κατηγορία ερευνών στις οποίες οι ίδιοι οι έφηβοι εκτιμούν την παρουσία της μουσικής στη ζωή τους. Επιπλέον, αποκαλύπτουν και νέες ενδιαφέρουσες πτυχές οι οποίες παρουσιάζονται σε ό,τι ακολουθεί.

Οι North, Hargreaves και O'Neil, επιχείρησαν να προσδιορίσουν τη σημασία

που έχει η μουσική για τους εφήβους και να διερευνήσουν τους λόγους για τους οποίους παίζουν και ακούν μουσική (North et al. 2000). Οι 2465 βρετανοί έφηβοι ηλικίας 13-14 ετών που συμμετείχαν στην έρευνα (περίπου ισάριθμα κατανεμημένοι στα δύο φύλα), συμπλήρωσαν ερωτηματολόγιο στο οποίο τους ζητήθηκε: α) να δηλώσουν το βαθμό εμπλοκής τους σε μουσικές δραστηριότητες, β) να κατατάξουν τη σημασία που έχει η μουσική για αυτούς σε σχέση με άλλες δραστηριότητες και γ) να κατατάξουν, ανάλογα με τη σημασία τους, διάφορους παράγοντες που κατά τη γνώμη τους εξηγούν γιατί οι ίδιοι και οι συνομήλικοί τους του ίδιου φύλου ακούν και παίζουν "ποπ" και "κλασική" μουσική. Τα αποτελέσματα έδειξαν μεγάλο βαθμό εμπλοκής των εφήβων σε μουσικές δραστηριότητες. Συγκεκριμένα, περίπου σε ποσοστό 70% έπαιζαν κάποιο όργανο κατά την περίοδο της έρευνας ή έπαιζαν συστηματικά παλαιότερα, αλλά είχαν σταματήσει. Στο σύνολό τους οι συμμετέχοντες δήλωσαν ότι άκουγαν μουσική κατά μέσο όρο 2.45 ώρες την ημέρα και στο μεγαλύτερο ποσοστό (60%) ότι ακούν μουσική μόνοι τους (25% περίπου απάντησε με φίλους). Σε σχέση με τις δραστηριότητες στον ελεύθερο χρόνο, οι έφηβοι δήλωσαν ότι προτιμούν να βγαίνουν έξω, παρά να κάθονται στο σπίτι και να ακούν μουσική. Ωστόσο, η μουσική ακρόαση (και συγκεκριμένα η ακρόαση διαφόρων ειδών μουσικής που εμπίπτουν στις γενικότερες κατηγορίες "χορευτικής" και "ποπ") αποτελεί την πιο αγαπημένη δραστηριότητα, όταν παραμένουν στο σπίτι.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον, στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, παρουσιάζουν τα αποτελέσματα που αφορούν τους λόγους, για τους οποίους οι έφηβοι δήλωσαν ότι οι ίδιοι και οι συνομήλικοί τους ακούν και παίζουν "ποπ" και "κλασική" μουσική. Κατ' αρχήν, οι συμμετέχοντες αποκάλυψαν ότι οι λόγοι για τους οποίους οι συνομήλικοί τους ακούν και παίζουν "ποπ" είναι τελείως διαφορετικοί από τους λόγους για τους οποίους ακούν και παίζουν "κλασική". Έτσι, όσον αφορά την "ποπ", έδειξαν να πιστεύουν ότι οι άλλοι έφηβοι ακούνε και παίζουν "ποπ" μουσική γιατί την απολαμβάνουν, για να είναι δημιουργικοί και να χρησιμοποιούν τη φαντασία τους, γιατί τους βοηθάει στις δύσκολες στιγμές, για να είναι "trendy" και "cool", για να απαλύνουν την ένταση και το στρες, για να δημιουργήσουν εικόνα για τον εαυτό τους, για να ευχαριστήσουν τους φίλους τους και για να μειώσουν το συναίσθημα μοναξιάς. Αντίθετα, οι έφηβοι έδειξαν να πιστεύουν ότι ο μόνος λόγος για τον οποίον οι συνομήλικοί τους ακούν και παίζουν "κλασική" μουσική είναι για να ευχαριστήσουν τους γονείς και τους καθηγητές τους. Όσον αφορά τους λόγους, για τους οποίους οι ίδιοι οι συμμετέχοντες ακούν "ποπ", η ανάλυση παραγόντων που εφαρμόστηκε τους κατέταξε σε τρεις κατηγορίες: α) για να δημιουργήσουν εξωτερική εικόνα, β) για να ικανοποιήσουν συναισθηματικές ανάγκες, και γ) για απόλαυση. Παρόμοιες αιτίες αναφέρθηκαν και σε σχέση με τους λόγους που παίζουν "ποπ",

και αυτοί κατατάσσονται στις εξής κατηγορίες: α) για να ικανοποιήσουν συναισθηματικές ανάγκες, β) για να δημιουργήσουν εξωτερική εικόνα, γ) για να ευχαριστήσουν τους άλλους και δ) γιατί έχουν αισθητικό κίνητρο.

Παρόμοια προσέγγιση ακολούθησαν σε μελέτη τους και οι Tarrant, North και Hargreaves οι οποίοι διερεύνησαν και συνέκριναν τους λόγους για τους οποίους Βρετανοί και Αμερικανοί έφηβοι ηλικίας 15 ετών ακούν μουσική. Τα αποτελέσματα ήρθαν σε συμφωνία μ' αυτά της προηγούμενης έρευνας, ενώ οι πολιτισμικές διαφορές ανάμεσα στις δύο ομάδες ήταν ασήμαντες (Tarrant et al. 2000).

Το γεγονός, ότι η μουσική αποτελεί σημαντική δραστηριότητα στον ελεύθερο χρόνο των εφήβων, έχει καταδειχθεί κι από άλλες έρευνες στο παρελθόν (π.χ. Fitzgerald et al. 1995, Garton & Pratt 1991). Ωστόσο, στις έρευνες που παρουσιάστηκαν πιο πάνω είναι σημαντικό το ότι για πρώτη φορά αποκαλύπτεται από τους ίδιους τους εφήβους ο πολλαπλός ρόλος της μουσικής στη ζωή τους και, συγκεκριμένα, το γεγονός ότι η μουσική που απευθύνεται στο νεανικό κοινό ικανοποιεί κοινωνικές, συναισθηματικές, αισθητικές και γνωστικές ανάγκες.

Από τα παραπάνω γεννάται το ερώτημα: πόσες και ποιές από τις παραπάνω ανάγκες ικανοποιεί το μάθημα της μουσικής στο σχολείο; Αρκετό φως προς αυτόν τον προβληματισμό ρίχνει η έρευνα των Boal-Palheiros & Hargreaves (2001) η οποία είχε σκοπό να διερευνήσει τις πιθανές διαφορές στη σημασία που αποκτά η μουσική κατά την ακρόαση στο σπίτι και στο σχολείο, όπως και τις διαφορές στις απόψεις μεταξύ μαθητών διαφορετικών ηλικιών και πολιτισμών. Στην έρευνα συμμετείχαν 120 μαθητές ηλικίας 9-10 και 13-14 ετών από τη Βρετανία και την Πορτογαλία ισάριθμα κατανεμημένοι σε 4 ομάδες ως προς την καταγωγή και την ηλικία. Μεταξύ των αποτελεσμάτων ενδιαφέρον παρουσιάζουν εδώ αυτά που συνοψίζονται στη συνέχεια. Καταρχήν, οι μεγαλύτεροι μαθητές έδειξαν να προτιμούν την ακρόαση μουσικής σε σχέση με άλλες δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου περισσότερο απ' ότι οι νεότεροι. Οι μεγαλύτεροι μαθητές δήλωσαν επίσης μεγαλύτερη συχνότητα ακρόασης μουσικής απ' ότι οι νεότεροι. Όσον αφορά τους λόγους, για τους οποίους ακούν μουσική στο σπίτι, οι ερευνητές τους κατέταξαν σε τρεις ομάδες: "ευχαρίστηση", "συναισθηματική διάθεση", "κοινωνικές σχέσεις". Μεταξύ των δύο ηλικιακών ομάδων περισσότερα παιδιά απάντησαν ότι ακούν μουσική για ευχαρίστηση και περισσότεροι έφηβοι απάντησαν για συναισθηματικούς λόγους. Ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης το γεγονός, ότι τόσο τα παιδιά όσο και οι έφηβοι διατύπωσαν μεγάλη ποικιλία συναισθημάτων που τους προκαλεί η ακρόαση μουσικής στο σπίτι. Όσον αφορά την ακρόαση της μουσικής στο σχολικό μάθημα, οι μαθητές στην πλειονότητά τους δήλωσαν ότι τους αρέσει να ακούν μουσική στο σχολείο. Ωστόσο, οι έφηβοι δήλωσαν μεγαλύτερη προτίμηση στην

ακρόαση "ποπ" αντί "κλασικής" μουσικής στο σχολείο σε σχέση με τα παιδιά. Αναφορικά με το περιεχόμενο και τον τρόπο διδασκαλίας του μαθήματος, οι μαθητές έδειξαν προτίμηση στα ενεργητικά μαθήματα με πρακτικές δραστηριότητες που τους μαθαίνουν κάτι καινούριο (π.χ. οργανική εκτέλεση) σε σχέση με τα παθητικά-θεωρητικά (π.χ. ιστορία μουσικής). Τέλος, ανέφεραν πως οι λόγοι για τους οποίους πιστεύουν ότι ακούν μουσική στο σχολείο είναι κυρίως γνωστικοί. Στα παραπάνω ευρήματα δεν διαπιστώθηκαν σημαντικές διαφορές ανάμεσα στους Βρετανούς και τους Πορτογάλους μαθητές.

Από τα ενδιαφέροντα συμπεράσματα και σχόλια των ίδιων των ερευνητών για τα αποτελέσματα της έρευνας που μόλις παρουσιάστηκε, θεωρώ σημαντικό να συνοψίσω τα παρακάτω:

α) για τους εφήβους η μουσική ακρόαση στο σπίτι φαίνεται να ικανοποιεί κυρίως συναισθηματικές και κοινωνικές ανάγκες, ενώ η μουσική ακρόαση στο σχολείο κυρίως γνωστικές.

β) το σχολικό μάθημα μουσικής δίνει έμφαση σε γνωστικούς στόχους. Κατά την ακρόαση συνήθως οι μαθητές ερωτώνται για τα μουσικά χαρακτηριστικά που μπορούν να εντοπίσουν, ενώ λιγότερο συχνά ερωτώνται για τα συναισθήματα που τους δημιουργεί η μουσική που ακούν.

γ) το περιβάλλον "εκτός" σχολείου και αναλυτικού προγράμματος είναι πιθανά καταλληλότερο για μουσική μάθηση.

Τα παραπάνω εξηγούν, σε κάποιο βαθμό, ευρήματα προηγούμενων ερευνών που έγιναν στη Βρετανία σύμφωνα με τα οποία, παρά το γεγονός ότι η ενασχόληση με μουσική αποτελεί μία από τις σημαντικότερες δραστηριότητες των εφήβων, το σχολικό μάθημα μουσικής είναι για τους εφήβους ένα από τα λιγότερο αρεστά (π.χ. Mills 1997).

4. Η μουσική στο σχολικό μάθημα της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα: μερικά σημεία προβληματισμού.

Μέχρι εδώ, στην παρούσα εργασία έγινε προσπάθεια να επισημανθούν οι λόγοι, για τους οποίους η μουσική αποκτά σημασία στη ζωή των εφήβων. Σε γενικές γραμμές διαπιστώθηκε ότι η ακρόαση μουσικής που απευθύνεται στους νέους αποκτά συμβολικές χρήσεις από τους εφήβους και ικανοποιεί σημαντικές ανάγκες τους. Ωστόσο, εντοπίστηκαν ενδείξεις πως οι σημαντικότερες από αυτές τις ανάγκες ικανοποιούνται εκτός σχολείου.

Θεωρώ απαραίτητο στο σημείο αυτό να διατυπώσω κάποιους προβληματισμούς σε σχέση με το σχολικό μάθημα μουσικής στη χώρα μας, έχοντας ταυτόχρονα επίγνωση ότι είναι αδύνατον να επιχειρήσει κανείς να γενικεύσει τα συμπεράσματα των ερευνών που παρουσιάστηκαν στον ελληνικό ή σε άλλον πληθυσμό. Κάτι τέτοιο θα ήταν ενδεχομένως ριψοκίνδυνο, ακόμη

και αν αφορούσε μεγαλύτερο πληθυσμό εφήβων στις χώρες στις οποίες διενεργήθηκαν οι έρευνες. Γι αυτόν το λόγο οι επισημάνσεις που θα ακολουθήσουν πρέπει να ληφθούν ως απλοί προβληματισμοί και ερευνητικές υποθέσεις. Υποθέσεις και προβληματισμοί μπορούν να είναι βάσιμοι, κυρίως για τους παρακάτω λόγους:

α) Δύο από τις έρευνες που παρουσιάστηκαν δεν έδειξαν σημαντικές διαφορές ανάμεσα σε εφήβους διαφορετικών πολιτισμών (Boal-Palheiros & Hargreaves 2001, Tarrant et al. 2000).

β) Τα μέλη του εφηβικού μουσικού κοινού ακροατών των βιομηχανοποιημένων κοινωνιών φαίνεται πως παρουσιάζουν ομοιότητες μεταξύ τους (Zillmann & Gan 1997).

γ) Σε έρευνες που διενεργήθηκαν στην Ελλάδα, εντοπίστηκαν σημαντικές ομοιότητες σε σχέση με το τι ισχύει σε άλλες δυτικές κοινωνίες για το ρόλο και τους συμβολισμούς που αποκτά η μουσική στο νεανικό κοινό, όπως και με τις μουσικές προτιμήσεις των εφήβων (Αστρινάκης 1991, Χρηστάκης 1994, Παπααναγιώτου 1998).

δ) Προσωπικές μου παρατηρήσεις επί των εφήβων μαθητών στη χώρα μας, όπως και προβληματισμοί που μου έχουν μεταφερθεί από ένα μεγάλο αριθμό καθηγητών μουσικής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, έχουν θίξει σημαντικά σημεία που θα ήταν ενδιαφέρον να ερευνηθούν υπό το πρίσμα των διαπιστώσεων που έχουν διατυπωθεί στην παρούσα εργασία.

Με βάση τα παραπάνω, φαίνεται σημαντικό να διερευνηθούν τα εξής:

α) Οι στάσεις και οι απόψεις των ελλήνων εφήβων για τη σημασία της μουσικής εντός και εκτός σχολείου, όπως και τα κίνητρα που έχουν για μάθηση/ακρόαση νεανικής μουσικής και για μάθηση/ακρόαση άλλων ειδών μουσικής (π.χ. "κλασικής", "δημοτικής"). Υπάρχει κάτι να διδαχτούμε από τον τρόπο που οι έφηβοι "μαθαίνουν" τη μουσική που αγαπούν; Μήπως κάποια από τα μοντέλα μάθησης της μουσικής "ποπ" και "ροκ" μπορούν να μεταφερθούν και στη μάθηση άλλων ειδών μουσικής; (δες Green 2002).

β) Οι στόχοι και το περιεχόμενο του μαθήματος μουσικής στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Πιο συγκεκριμένα, ποιά περιθώρια αφήνει το σχολικό μάθημα, για να ικανοποιηθούν οι συναισθηματικές και αισθητικές ανάγκες των εφήβων; Επίσης, ποιά περιθώρια επιτρέπει το περιβάλλον του σχολείου για ικανοποίηση των κοινωνικών αναγκών των μαθητών; Στο πνεύμα της τελευταίας ερώτησης, ίσως θα ήταν διαφωτιστικό, μεταξύ άλλων, να αναρωτηθούμε για ποιούς λόγους μεγάλος αριθμός μαθητών δείχνει ενθουσιασμό στη συμμετοχή σε σχολικές γιορτές και, ιδιαίτερα, στη γιορτή του Πολυτεχνείου. Προσωπικά, έχοντας για δέκα χρόνια θητεύσει ως καθηγήτρια μουσικής σε διαφορετικά γυμνάσια και λύκεια της χώρας μας, έχω παρατηρήσει πως καμία σχολική μουσική δραστηριότητα δεν προκαλεί μεγαλύτερο ενθουσιασμό και διάθεση συμμετοχής

από τη συμμετοχή στο "ροκ" συγκρότημα των σχολικών εορτών.

Τέλος, σε σχέση με το νέο αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών για το μάθημα της μουσικής στο Γυμνάσιο, τα παρακάτω σημεία ίσως αποτελέσουν αφετηρία εκπαιδευτικού και ερευνητικού προβληματισμού:

Στο νέο αναλυτικό πρόγραμμα (ΥΠ.Ε.Π.Θ.-Π.Ι. 2002) δίνεται έμφαση σε μια περισσότερο δημιουργική προσέγγιση της μουσικής μάθησης μέσω δραστηριοτήτων ακρόασης, εκτέλεσης και σύνθεσης. Πέρα από το γεγονός ότι η εισαγωγή αυτού του τρίπτυχου δημιουργικής προσέγγισης της μουσικής κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική (Swanwick 1979), απομένει να εξεταστεί πλήθος προεκτάσεων που αποκαλύπτει αυτή η προσέγγιση. Μεταξύ αυτών, άλλες φαίνεται να είναι περισσότερο πολιτισμικές (είδη μουσικής που μπορούν να προσεγγιστούν μέσω και της ακρόασης και της εκτέλεσης και της σύνθεσης), άλλες περισσότερο πολιτικές (κατάρτιση των καθηγητών που θα διδάξουν) και άλλες πιο πρακτικές (διαθεσιμότητα κατάλληλων χώρων και εξοπλισμού στα σημερινά σχολεία). Αυτό που προέχει είναι οι προεκτάσεις αυτές να εντοπιστούν, να μελετηθούν και να καθοριστούν τα πλαίσια που θα διευκολύνουν την αποτελεσματική εφαρμογή αυτής της προσέγγισης.

Στο νέο αναλυτικό πρόγραμμα, μεταξύ των δραστηριοτήτων αξιολόγησης, αναφέρονται "δραστηριότητες ελέγχου... της μουσικής ευαισθησίας και του γούστου" ((ΥΠ.Ε.Π.Θ.-Π.Ι. 2002: 425). Αυτό που πρέπει να μας προβληματίσει είναι εάν και με ποιούς τρόπους μπορούμε να αξιολογήσουμε το "γούστο" των μαθητών. Ποιό μπορεί να θεωρηθεί ως "αξιόλογο γούστο" σε έναν έφηβο; Αυτό που συμφωνεί με το "γούστο" του καθηγητή του ή το "γούστο" που ταυτίζεται με αυτό των συμμαθητών του; Με δεδομένο ότι οι έφηβοι στην Ελλάδα, όμοια με τους συνομηλίκους τους σε άλλες δυτικές χώρες, φαίνεται να προτιμούν σε σημαντικό βαθμό τα "νεανικά" είδη μουσικής (Papapanagiotou 1998), τί περιθώριο υπάρχει, για να τροποποιηθούν αυτές οι προτιμήσεις;

Σε σχέση με το προηγούμενο σημείο, αρκετοί καθηγητές μουσικής σε ανοιχτούς προβληματισμούς και συζητήσεις έχουν δηλώσει ότι θεωρούν ως σημαντικό στόχο του μαθήματος στο σχολείο, να αλλάξει τις μουσικές προτιμήσεις των μαθητών. Υπό το πρίσμα των απόψεων που παρουσιάστηκαν σ' αυτή την εργασία, πρέπει να αναρωτηθούμε εάν κάτι τέτοιο είναι θεμιτό. Και, ακόμη κι αν η απάντηση στο τελευταίο ερώτημα θεωρηθεί καταφατική, πρέπει να διερευνηθεί κατά πόσον είναι εφικτή η αλλαγή προτιμήσεων (δες Finnäs 1989b).

Τέλος, με δεδομένο ότι στο νέο αναλυτικό πρόγραμμα προτείνεται η ακρόαση "...μιας ποικιλίας ειδών μουσικής από διάφορα στυλ και κουλτούρες, του παρελθόντος και του παρόντος...", πρέπει να αναρωτηθούμε εάν σ' αυτή την ποικιλία πρέπει να προστεθεί και η μουσική που αρέσει στους μαθητές (ΥΠ.Ε.Π.Θ.-Π.Ι. 2002: 421). Έχω υποστηρίξει αλλού (Παπαπαναγιώτου 1999)

πως υπάρχει θέση για τις μουσικές "ποπ" και "ροκ" στη σχολική τάξη. Εξακολουθώ να πιστεύω πως αν ο γενικότερος στόχος του μαθήματος της μουσικής είναι η δημιουργική προσέγγιση της μουσικής, τότε πολλά μουσικά είδη μπορούν να χρησιμεύσουν ως οχήματα προς αυτή την κατεύθυνση. Υπό το φως των θεωρητικών προσεγγίσεων και των ερευνητικών πορισμάτων που παρουσιάστηκαν στην παρούσα εργασία, απομένει να διερευνήσουμε ποιό ή ποιιά από τα διάφορα "στυλ και κουλτούρες του παρελθόντος και του παρόντος" θα μπορούσαν να εξυπηρετήσουν τόσο τους στόχους του μαθήματος της μουσικής (όπως αυτοί ορίζονται από το αναλυτικό πρόγραμμα), όσο και τις σημερινές ανάγκες των ελλήνων εφήβων μαθητών.

5. Επίλογος

Η έρευνα στο χώρο της κοινωνικής ψυχολογίας αποκαλύπτει ενδιαφέρουσες πτυχές για το ρόλο της μουσικής στη ζωή των εφήβων. Οι μουσικές προτιμήσεις στην εφηβεία και, ιδιαίτερα, οι προτιμήσεις για διαφορετικά είδη μουσικής "ποπ" που συχνά υποστηρίζονται από τους έφηβους μαθητές με πάθος φαίνεται πως ικανοποιούν πολλές και σημαντικές ανάγκες: συναισθηματικές, κοινωνικές, γνωστικές και αισθητικές. Το πρόσφατα ανανεωμένο ενδιαφέρον των ερευνητών προς αυτή την κατεύθυνση θέτει σε νέα βάση τους προβληματισμούς για τους στόχους και το περιεχόμενο της διδασκαλίας της μουσικής στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Βιβλιογραφία

α) Σε ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- Alpert, J. (1982). The effect of disc jockey, peer, and music teacher approval of music on music selection and preference. *Journal of Research in Music Education*, 30, 173-186.
- Boal-Palheiros, G.M. and Hargreaves, D.J. (2001). Listening to music at home and at school. *British Journal of Music Education*, 18(2), 103-118.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge.
- Bourdieu, P. with Boltanski, L., Castel, R. & Chamboredon, J. C. (1990). *Photography: A Middle-brow Art*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. & Darbel, A., with Schnapper, D. (1991). *The Love of Art: European Art Museums and their Public*. Cambridge: Polity.
- Boyle, J. D., Hosterman, G. L. & Ramsey, D. S. (1981). Factors influencing pop music preferences of young people. *Journal of Research in Music Education*, 29, 47-55.
- Crowther, R. D. (1985). A Social Psychological Approach to Adolescents' Musical

- Preferences. *Psychology of Music*, 13, 64.
- Fathi, A. & Health, C. L. (1974). Group Influence, Mass Media and Musical Taste among Canadian Students. *Journalism Quarterly*, Winter 1974, 705-709.
- Finnäs, L. (1987). Do young people misjudge each others' musical taste?. *Psychology of Music*, 15, 152-166.
- Finnäs, L. (1989a). A comparison between young people's privately and publicly expressed musical preferences. *Psychology of Music*, 17, 132-145.
- Finnäs, L. (1989b). How can musical preferences be modified? A research review. *Council of Research in Music Education Bulletin*, 102, 1-58.
- Fitzgerald, M., Joseph, A.P., Hayes, M., & O'Reagan, M. (1995). Leisure activities of adolescent children. *Journal of Adolescence*, 18, 349-358.
- Frith, S. (1983). *Sound Effects: Youth, Leisure, and the Politics of Rock*. London: Constable.
- Gans, H. J. (1974). *Popular Culture and High Culture: An Analysis and Evaluation of Taste*. New York: Basic Books.
- Garton, A.F. & Pratt, C. (1991). Leisure activities of adolescent school students: predictors of participation and interest. *Journal of Adolescence*, 14, 305-321.
- Green, L. (2002). *How Popular Musicians Learn: A Way ahead for Music Education*. Aldershot: Ashgate.
- Hall, S. & Whannel (1990). The young audience. Στο *On Record: Rock, Pop, and the Written Word*, eds S.Frith & A.Goodwin, pp. 27-37. London: Routledge.
- Hargreaves, D. J. & North, A. C. (1999). The functions of music in everyday life:redefining the social in music psychology. *Psychology of Music*, 27, 71-83.
- Harter, S. (1999). *The Construction of the Self: A Developmental Perspective*. New York: Guilford Press.
- Inglefield, H. G. (1972). Conformity behavior reflected in music preference of adolescents. *Contributions to Music Education*, 1, 56-65.
- Lull, J. (1992). Popular music and communication: An introduction. Στο *Popular Music and Communication*, ed. J. Lull, pp. 1-32. London: Sage.
- Mills, J. (1997). A comparison of the quality of class music teaching in primary and secondary schools in England. *Bulletin of the Council of Research in Music Education*, 133, 72-76.
- North, A. C., Hargreaves, D. J. and O'Neil, S.A. (2000). The importance of music to adolescents. *British Journal of Educational Psychology*, 70, 255-272.
- North, A.C., Hargreaves, D.J. & Tarrant, M. (2002). Social psychology and music education. Στο R.J. Colwell & C.P. Richardson (eds), *Second Handbook of Research on Music Teaching and Learning*. Oxford: University Press.
- Palmonari, A., Pombeni, M.L. & Kircher, E. (1990). Adolescents and their peer groups: a study on the significance of peers, social categorization process and coping with developmental tasks. *Social Behaviour*, 5, 33-48.
- Papapanagiotou, X. (1998). *The Acquisition of Musical Preferences: A Study of Three Age Groups in the Social and Cultural Environment of Greece*.

- Unpublished Doctoral Thesis, University of London, Institute of Education.
- Swanwick, K. (1979). *A Basis for Music Education*. London: NFER-Nelson.
- Tajfel, H. (1978). *Differentiation Between Social Groups: Studies in the Social Psychology of Intergroup Relations*. London: Academic Press.
- Tarrant, M., Hargreaves, D.J. & North, A.C. (2001a). Social categorisation, self-esteem, and the estimated musical preferences of male adolescents. *The Journal of Social Psychology*, 141, 565-581.
- Tarrant, M., North, A.C., Edridge, M.D., Kirk, L.E., Smith, E.A. & Turner, R.E. (2001b). Social identity in adolescence. *Journal of Adolescence*, 24, 597-609.
- Tarrant, M., North, A.C., & Hargreaves, D.J. (2000). English and American adolescents' reasons for listening to music. *Psychology of Music*, 28, 166-173.
- Tarrant, M., North, C. & Hargreaves, D.J. (2002). Youth identity and music. Στο MacDonald, R.A.R., Hargreaves, D.J. & Miell, D. (eds), *Musical Identities*. Oxford: University Press.
- Zillmann, D. & Gan, S. (1997). Musical taste in adolescence. Στο *The Social Psychology of Music*, eds D.J. Hargreaves & A.C. North, pp. 161-187. Oxford: University Press

β) Σε ελληνική βιβλιογραφία

- Αστρινάκης, Α.Ε. (1991). *Νεανικές Υποκουλτούρες: Παρεκκλίνουσες υποκουλτούρες της νεολαίας της εργατικής τάξης. Η Βρετανική θεώρηση και η Ελληνική εμπειρία*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Παπαπαναγιώτου, Ξ. (1999). Η μουσική της Αμερικής. Στο ΥΠ.Ε.Π.Θ.-Π.Ι., *Μουσική Α' Ενιαίου Λυκείου*. Βιβλίο του καθηγητή, τεύχος πρώτο, 69-75. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.
- ΥΠ.Ε.Π.Θ.-Π.Ι. (2002). (Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων - Παιδαγωγικό Ινστιτούτο) *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών - Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης*. Αθήνα.
- Χρηστάκης, Ν. (1994). *Μουσικές Ταυτότητες: Αφηγήσεις Ζωής Μουσικών και Συγκροτημάτων της Ελληνικής Ανεξάρτητης Σκηνής Ροκ*. Αθήνα: Δελφίνι.

Η Ξανθούλα Παπαπαναγιώτου (M.A., PhD, University of London, Institute of Education) έχει διδάξει μουσική σε δημόσια δημοτικά, γυμνάσια και λύκεια και στα μουσικά σχολεία Παλλήνης και Βόλου. Επί του παρόντος διδάσκει Μουσική Παιδαγωγική στα Παιδαγωγικά Τμήματα Προσχολικής και Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας (ΠΔ 407) και είναι Σχολικός Σύμβουλος καθηγητών μουσικής για τη Βόρειο Ελλάδα. Ανάμεσα στα τρέχοντα ερευνητικά της ενδιαφέροντα συμπεριλαμβάνονται οι μουσικές προτιμήσεις ακροατών διαφορετικών ηλικιών και σε διαφορετικές συνθήκες της καθημερινής ζωής, η σύνθεση-ακρόαση και εκτέλεση στο σχολικό μάθημα μουσικής και η συγκριτική μελέτη προγραμμάτων μουσικής εκπαίδευσης μεταξύ διαφορετικών ευρωπαϊκών χωρών.

Adolescence, Music and Education

Xanthoula Papapanagiotou

This paper deals with the importance of music to adolescents in everyday life situations, both at home and in school. Relevant studies are reviewed and the approach that is followed is, mainly, a social-psychological one. Suggestions for research in the field of secondary music education in Greece are made and speculations concerning the teaching of music in secondary education are articulated.

Xanthoula Papapanagiotou (M.A., PhD, University of London, Institute of Education) has taught music in primary, secondary and music secondary schools in Greece. She is currently lecturing on Music Education at the University of Thessaly, Greece, at the Departments of Preschool and Primary Education. Since March 2003 she is serving at the post of music teachers' advisor for Northern Greece. Among her current research interests are: the musical preferences of different age listeners in everyday life situations, composing-listening-performing in the school music lesson, and comparative studies of the music curricula in different European countries.

email: papapa@ece.uth.gr